

Handelingen – hoofdstuk 18

*Vertaling Bible Commentary van Andrew Wommack
Wiebrig Calderhead, 2008*

(Om in Word naar een eindnoot te springen: plaats de cursor bij de eindnootverwijzing, kies Beeld (menubalk) – voetnoten. Om terug te gaan naar de tekst: zet de cursor in de eindnoot, klik rechts, kies "Ga naar eindnoot")

Handelingen 18

1 Daarna verliet hij Athene en kwam te Korinte.

Opmerking 1 bij Handelingen 18:1: Korinte was de hoofdstad van heel Achaje (zie opmerking 11 bij Hand. 18:12). Het lag ruim 70 km ten zuidwesten van Athene (zie opmerking 1 bij Hand. 17:15) en ongeveer 530 km ten zuidwesten van het huidige Istanbul. Het was een belangrijk commercieel centrum gelegen aan de Isthmos, een landengte die de Peloponnesus en Attica verbindt, en had havens aan zowel de Ionische als de Egeïsche Zee.

Samen met geheel Griekenland werd Korinte in 196 v.C. door de Romeinen onafhankelijk verklaard, maar als gevolg van hun rebellie in 146 v.C. brandde de Romeinse consul Mummius de stad tot op de grond toe af. Julius Caesar herbouwde de stad in 44 v.C. en er wordt geschat dat tegen de tijd dat Paulus de stad bezocht, er ongeveer 250.000 vrijen en 400.000 slaven in Korinte woonden.

Korinte was te vergelijken met Athene voor wat betreft de cultuur en aanbidding van vele goden. Er was de beroemde tempel van Apollo die dateerde van de zesde eeuw voor Christus en een tempel die aan Afrodite was gewijd (dezelfde godin als de Astartes van Richteren 2:13¹ en de Latijnse Venus), de godin van liefde. De aanbidders van Afrodite praktiseerden religieuze prostitutie met 1000 heidense priesteressen-prostituties die in de tempel dienden.

De stad Korinte was zo vergeven van zedeloosheid dat de uitdrukking "op z'n Korinthisch leven" de betekenis had van "zedeloosheid bedrijven". Vanwege de welig tierende zedeloosheid in de stad en het feit dat velen in de Korintische gemeente aan die levensstijl hadden deelgenomen en er nog steeds door beïnvloed werden, nam de apostel er behoorlijk wat tijd voor om dit onderwerp met hen te behandelen (1 Kor. 5 & 7).

Het is vrij zeker dat Paulus in 52 AD in Korinte arriveerde, omdat vermeld wordt dat keizer Claudius bevolen had dat alle Joden Rome moesten verlaten (zie opmerking 2 bij Hand. 18:2). Paulus bleef achttien maanden in Korinte (vers 11) en verbleef bij een Joods echtpaar, Aquila (zie opmerking 2 bij Hand. 18:2) en Priscilla (zie opmerking 3 bij Hand. 18:2), en werkte met hen samen als tentenmaker (leerbewerker) (vers 3).

Een groot aantal Korintiërs kwamen tot geloof in Jezus en Paulus was in staat daar een gemeente te stichten. Hij schreef drie brieven aan de Korintiërs, waarvan wij de tweede en derde brief in onze Bijbel hebben (1 Kor. 5:9)². Paulus

ondervond zoveel tegenstand in de Joodse synagoge in Korinte dat hij die verliet en in het huis van Justus trok (zie opmerking 6 bij Hand. 18:7), dat naast de synagoge stond.

Eén keer kwam de Heer in de nacht door een gezicht tot Paulus en vertelde hem niet bang te zijn, maar vrijmoedig te spreken. De Heer gaf hem de belofte dat hem geen kwaad gedaan zou worden (verzen 9-10). Aan het eind van de periode van een jaar en zes maanden werd Paulus voor Gallio gebracht, de landvoogd van Achaje, maar hij werd vrijgesproken. Nadat Paulus samen met Aquila en Priscilla Korinte verliet, voer hij af naar Syrië (zie opmerking 1 bij Hand. 15:23)³ en predikte in Efeze (verzen 18-19). Paulus bezocht Korinte weer voor drie maanden tijdens zijn derde zendingsreis (Hand. 20:2-3)⁴.

Korinte bestaat tegenwoordig nog steeds maar ligt 5 km ten noordoosten van de vroegere plaats en heeft ongeveer 18.000 inwoners.

2 En hij vond daar een Jood, genaamd Aquila, van geboorte uit Pontus, die juist uit Italië gekomen was met Priscilla, zijn vrouw, omdat Claudius bevolen had, dat alle Joden Rome zouden verlaten; en hij kwam bij hen.

Opmerking 2 bij Handelingen 18:2: Aquila was een Jood, geboren in Pontus (zie opmerking 3 bij dit vers) die met zijn vrouw Priscilla in Rome had gewoond. Nadat ze uit Rome verbannen waren, kwamen ze in Korinte wonen waar ze Paulus ontmoetten bij zijn eerste bezoek aan Korinte. Ze waren, evenals Paulus tentenmakers van beroep, dus Paulus woonde bij hen gedurende zijn verblijf in Korinte (18 maanden – vers 11).

Aquila en Priscilla verlieten Korinte samen met de apostel Paulus en gingen met hem naar Efeze (vers 18), waar ze bleven, zelfs toen Paulus naar Jeruzalem vertrok. Terwijl ze in Efeze waren, ontmoetten Aquila en Priscilla Apollos (zie opmerking 1 bij Hand. 18:24), die welbespraakt was en vurig in zijn onderwijs van de Schrift, hoewel hij geen volledige openbaring van het evangelie had. Aquila en Priscilla waren genoeg onderlegd in de Schrift om “de weg Gods” duidelijker aan Apollos uit te leggen.

In zijn eerste brief aan de gemeente te Korinte nam Paulus een groet op van Aquila en Priscilla (1 Kor. 16:19)⁵. Deze brief was vanuit Asia geschreven (1 Kor. 16:19), waarschijnlijk vanuit Efeze, waar Aquila en Priscilla verbleven. Paulus zond later groeten aan Aquila en Priscilla die in die tijd in Rome woonden en schreef dat zij zijn medewerkers waren die voor zijn leven hun hals gewaagd hebben (Rom. 16:3-4)⁶. Paulus sprak ook van de gemeente die in hun huis in Rome samenkwam.

Nog weer later moeten ze weer terug zijn gegaan naar Efeze, omdat de apostel Paulus weer zijn groeten aan Aquila en Priscilla geeft in zijn tweede brief aan Timoteüs die hij schreef toen hij in Rome in de gevangenis zat (2 Tim. 4:19)⁷.

Opmerking 3 bij Handelingen 18:2: De naam Pontus betekent “de zee”. Het was het gebied dat aan de oostelijke kust van de Zwarte Zee in Klein-Azië lag. De Zwarte Zee werd oorspronkelijk Pontus Euxinus genoemd, waar de naam Pontus van was afgeleid. Toen de Romeinen in ongeveer 63 v.C. het gebied veroverden,

werd Pontus samengevoegd met Bitynië (zie opmerking 5 bij Hand. 16:7)⁸ en vormde de provincie Bitynië en Pontus.

3 En omdat hij hetzelfde handwerk uitoefende, bleef hij bij hen, en zij werkten samen, want zij waren tentenmakers van hun handwerk.

4 En hij hield elke sabbat besprekingen in de synagoge en trachtte Joden en Grieken te overtuigen.

5 En toen Silas en Timoteüs uit Macedonië kwamen, wijdde Paulus zich geheel aan de prediking, waarin hij de Joden betuigde, dat Jezus de Christus is.

Opmerking 4 bij Handelingen 18:5: Paulus had Silas en Timoteüs gevraagd hem in Athene te ontmoeten (Hand. 17:15)⁹. Het is zeker dat Timoteüs dit ook deed (1 Tess. 3:1-2)¹⁰. Paulus stuurde Timoteüs terug naar Tessalonica. Waarschijnlijk trokken Timoteüs en Silas hier vandaan om zich weer bij Paulus te voegen.

6 Maar toen dezen zich verzetten en lasterden, schudde hij zijn kleren uit en zeide tot hen: Uw bloed zij op uw hoofd; ik ben er rein van, voortaan zal ik mij tot de heidenen wenden.

Opmerking 5 bij Handelingen 18:6: Het woord "verzetten" wil zeggen dat ze zich tegenover de prediking van Paulus zetten. Dit is heel toepasselijk. Iedereen die zich verzet tegen het evangelie zet zichzelf er tegenover, omdat het evangelie de kracht van God is tot behoud (Rom. 1:16)¹¹.

7 En hij vertrok vandaan en kwam in het huis van iemand, genaamd Titius Justus, die God vereerde, wiens huis naast de synagoge stond.

Opmerking 6 bij Handelingen 18:7: De naam Justus betekent "juist" of "rechtvaardig". Justus was een godvruchtige man die ongetwijfeld Paulus in de synagoge had horen spreken en het evangelie ontving. Het is onduidelijk of hij dezelfde man is die Paulus in Kol. 4:11¹² noemt, een medewerker en troost voor hem.

Het is niet onredelijk te veronderstellen dat Paulus zijn onderwijs vervolgde vanuit het huis van Justus, wat naast de synagoge stond. Het aantal mensen dat bij hem kwam kon gemakkelijk groter zijn geweest dan dat in de synagoge, wat de Joodse leiders razend zou hebben gemaakt.

8 En Crispus, de overste der synagoge, kwam tot geloof in de Here met zijn gehele huis, en vele van de Korintiërs, die hem hoorden, geloofden en lieten zich dopen.

Opmerking 7 bij Handelingen 18:8: Zoals in opmerking 1 bij Matt. 9:18¹³ uitgelegd, was de overste van de synagoge een zeer invloedrijk man. Crispus was één van de weinige mensen die in Korinte door Paulus zelf werd gedoopt (1 Kor. 1:14)¹⁴.

Het moet een behoorlijke slag zijn geweest voor de Joden, die het evangelie verwierpen, om te zien dat hun overste werd bekeerd. In vers 17 lezen we dat Sostenes Crispus opvolgde als overste van de synagoge en later ook werd bekeerd tot geloof in Jezus (1 Kor. 1:1)¹⁵.

9 En de Here zeide in de nacht door een gezicht tot Paulus: Wees niet bevreesd, maar spreek en zwijg niet;

Opmerking 8 bij Handelingen 18:9: Was Paulus angstig? Volgens zijn eigen woorden, toen hij verhaalde over zijn bediening in Korinte, zei hij (1 Kor. 2:3): "Ook kwam ik in zwakheid, met veel vrezen en beven tot u." Paulus was angstig en hij zou misschien Korinte hebben verlaten als de Heer Zich er niet in gemengd had.

Het is geen zonde om gevoelens te ervaren die tegenover geloof staan. Het wordt zonde als we die gevoelens aannemen en toestaan dat ze ons van Gods wil afhouden. We kunnen uit de tijdsduur die Paulus in Korinte bleef (vers 11) opmaken dat toen hij eenmaal Gods woord had wat hij moest doen, hij zijn angst te boven kwam.

10 want Ik ben met u en niemand zal het op u toeleggen om u kwaad te doen, want Ik heb veel volk in deze stad.

Opmerking 9 bij Handelingen 18:10: Paulus had al een goede indruk gekregen hoeveel Christenen er in Korinte waren, want hij was degene die het evangelie van Jezus aan hen had gebracht. Daarom moet het in dit vers gaan over anderen die nog niet Christen waren, maar toch het volk van God waren.

In Zijn voorkennis (zie opmerking 4 bij Joh. 13:5)¹⁶ wist God wie het evangelie zouden aanvaarden als ze de gelegenheid kregen, en dit moest de groep zijn geweest waarnaar Hij verwees. Hij drong er bij Paulus op aan om te blijven en door te gaan het goede nieuws te prediken totdat al diegenen die voor het eeuwige leven waren bestemd zouden geloven.

11 En hij woonde daar een jaar en zes maanden en leerde onder hen het woord Gods.

12 Maar toen Gallio landvoogd van Achaje was, keerden zich de Joden als één man tegen Paulus en brachten hem voor de rechterstoel,

Opmerking 10 bij Handelingen 18:12: Gallio was de broer van Seneca, de beroemde Stoicijnse filosoof (zie opmerking 4 bij Hand. 17:18)¹⁷, die de onderwijzer van keizer Nero was.

Seneca beschreef zijn broer Gallio als "een uiterst beminnelijke man met goede manieren". "Hij heeft een zachtaardig karakter, is voor iedereen vriendelijk en wordt door iedereen bemind." De manier waarop Gallio omging met de beschuldigingen van de Joden tegen Paulus laten beslist zien dat hij een eerlijk man was en niet geïnteresseerd was om het recht geweld aan te doen door anderen voor te trekken.

Gallio was de landvoogd van geheel Achaje (zie opmerking 10 bij dit vers). Zowel Gallio, zijn broer Seneca en een andere man, genaamd Annaeus Mela, werden tegelijkertijd vermoord door de tiran Nero.

Opmerking 11 bij Handelingen 18:12: Achaje was oorspronkelijk een staat in Griekenland. Toen de Romeinen Griekenland veroverden, verdeelden ze het land in twee provincies, Macedonië (zie opmerking 1 bij Hand. 16:9)¹⁸ en Achaje. Achaje was de zuidelijke provincie en had Korinte (zie opmerking 1 bij Hand. 18:1) als hoofdstad.

Opmerking 12 bij Handelingen 18:12: Deze vervolging tegen Paulus is een goede bevestiging van het feit dat hij een grote invloed had met de boodschap van het evangelie. Hoewel vervolging niet goed is, is het een goed teken (zie opmerking 1 en 6 bij Hand. 5:17 en Hand. 5:28)¹⁹.

13 en zeiden: Deze tracht de mensen te overreden om God op onwettige wijze te vereren.

14 En toen Paulus op het punt stond zijn mond te openen, zeide Gallio tot de Joden: Indien er sprake was van enige onrechtmatigheid of misdrijf, zou ik u, o Joden, uit de aard der zaak ontvankelijk verklaard hebben;

15 maar nu het geschillen zijn over een woord en namen en de wet, die bij u geldt, moet gij het zelf maar uitmaken; hierover wil ik geen rechter zijn.

16 En hij joeg hen van zijn rechterstoel weg.

17 En allen grepen Sostenes, de overste der synagoge, en zij sloegen hem vóór de rechterstoel; maar Gallio trok er zich niets van aan.

Opmerking 13 bij Handelingen 18:17: Sostenes (wat gezonde kracht betekent) werd de overste van de synagoge nadat Crispus tot het Christendom was bekeerd. Er wordt aangenomen dat deze Sostenes ook een Christen werd, omdat Paulus hem heeft opgenomen in zijn begroeting aan de Korintiërs in 1 Kor. 1:1. Dit is misschien waarom de Joden Sostenes sloegen.

Toen zij niet hun wraak op Paulus konden nemen, richtten de Joden hun aandacht op Sostenes die sympathiek stond tegenover het onderwijs van Paulus of anders het Christelijke geloof al had aangenomen. Als Sostenes nog geen gelovige was toen de Joden hem sloegen, was dat voor hem misschien de laatste druppel om zich van de huichelachtigheid van de Joden af te keren tot de boodschap van Gods liefde die Paulus onderwees.

18 En nadat Paulus daar nog verscheidene dagen was gebleven, nam hij afscheid van de broeders en voer weg naar Syrië, vergezeld door Priscilla en Aquila, nadat hij te Kenchreeën zijn hoofdhaar had laten afknippen, want hij stond onder een gelofte.

Opmerking 1 bij Handelingen Acts 18:18: Kenchreeën was één van de twee zeehavens van de stad Korinte (zie opmerking 1 bij Hand. 18:1). Het was de oostelijke haven aan de Egeïsche zee, ongeveer 15 km van Korinte vandaan. In deze haven scheepte Paulus zich in om naar Syrië te gaan (zie opmerking 1 bij

Hand. 15:23)²⁰. Er was een gemeente in Kenchreeën die Paulus jaren later noemt in zijn brief aan de Romeinen met betrekking tot Febe (Rom. 16:1)²¹.

Opmerking 2 bij Handelingen 18:18: Het is niet duidelijk waar deze gelofte over ging of waarom Paulus deze had gedaan. Sommigen hebben aangevoerd dat Aquila de gelofte had gedaan in plaats van Paulus. Als iemand die een Nazireeërgelofte had gedaan ontreinigd werd, moest hij zijn hoofd scheren en opnieuw beginnen (Num. 6:1-21)²², maar het is niet duidelijk of dit de gelofte was waarnaar verwezen wordt.

19 En zij kwamen te Efeze aan en hen daar achterlatende, ging hij zelf naar de synagoge en hield besprekingen met de Joden.

Opmerking 3 bij Handelingen 18:19: Efeze was het belangrijkste commerciële centrum van Klein-Azië. Het was de hoofdstad van het Romeinse proconsulaat Asia, aan de mond van de Cayster, ongeveer 65 km ten zuidoosten van Smyrna. Het had een gunstig gelegen haven aan de Egeïsche Zee. Er waren veel beroemde redenaars en filosofen die wedijverden met die van de stad Athene (zie opmerking 1 bij Hand. 17:15).

De architectuur van Efeze werd in die tijd beschouwd als de mooiste ter wereld. De tempel van Artemis was vier keer zo groot als het Partenon in Athene. Het theater van Efeze was het grootste dat in vroegere tijden bekend was. Het was halfrond met een diameter van ongeveer 150 meter en bood plaats aan 24.000 mensen.

Paulus bracht tijdens zijn tweede zendingsreis een kort bezoek aan Efeze en liet Aquila en Priscilla daar achter (zie opmerking 2 bij Hand. 18:2) toen hij zich naar Jeruzalem spoedde (verzen 20-21).

Op zijn derde zendingsreis had Paulus tenminste twee jaar een succesvol verblijf in Efeze (Hand. 19:10)²³. Er werd een bloeiende gemeente gesticht waarover Timoteüs werd aangesteld als eerste opziener. Eén van de brieven van Openbaringen was geschreven aan de gemeente te Efeze. Zelfs tot in de vijfde eeuw had de gemeente te Efeze een dominerende invloed op de Christelijke wereld. In 423 AD werd het derde algemene kerkelijke concilie in Efeze gehouden. Volgens overlevering heeft de apostel Johannes zijn laatste dagen in Efeze doorgebracht.

Zoals de meeste belangrijke steden in die tijd was er veel afgoderij in Efeze met veel tempels voor verschillende goden. De belangrijkste tempel van Efeze was de tempel van de godin Artemis (zie opmerking 1 bij Hand. 19:24)²⁴ die beschouwd werd als één van de zeven wereldwonderen. Door het succes dat Paulus had met de verkondiging van het evangelie nam de aanbidding van de godin Artemis af. Dit zette kwaad bloed bij diegenen die hun kostwinning hadden uit de verkoop van haar afgodsbeelden (Hand. 19:23-27)²⁵ zodat er een oproer ontstond en Paulus uiteindelijk Efeze verliet (Hand. 20:1)²⁶.

Paulus schreef een brief aan de gemeente van Efeze en tegen het einde van zijn derde zendingsreis riep hij de oudsten van de gemeente bijeen om hen aanwijzingen te geven (Hand. 20:17-38)²⁷.

In 262 AD werd Efeze verwoest door de Goten en het herkreëg nooit meer zijn vroegere glorie. De plaats waar de tempel van Artemis stond is nu een moeras en slechts een kleine gedeelte van het Christendom bleef over in de stad die ooit een bolwerk van het Christelijk geloof was. Het kleine Turkse stadje Selçuk is alles wat over is van de eens zo glorieuze stad Efeze.

*20 Hun verzoek echter om langer te blijven willigde hij niet in,
21 maar hij nam afscheid en zeide: Zo God wil, kom ik bij u terug. En hij vertrok over zee van Efeze.*

22 En hij kwam te Caesarea, ging aan land en groette de gemeente en ging naar Antiochië.

Opmerking 1 bij Handelingen 18:22: Dit is het einde van de tweede zendingsreis van Paulus. Op deze tweede zendingsreis koos Paulus Silas als zijn metgezel in de plaats van Barnabas (Hand. 15:40). Hij keerde op zijn schreden terug door Asia (zie opmerking 3 bij Hand. 16:6) en bezocht de plaatsen waar hij op zijn eerste reis had gediend (Hand. 15:41 – 16:6). In Derbe (zie opmerking 5 bij Hand. 14:6) of Lystra (zie opmerking 4 bij Hand. 14:6) nam Paulus Timoteüs met zich mee (zie opmerking 1 bij Hand. 16:1) om als medewerker met hem te reizen.

Paulus had een gezicht dat hem naar Filippi bracht (Hand. 16:9-12)²⁸ waar de eerste bekeerlingen in Europa werden gemaakt (Hand. 16:14-15, 33-34)²⁹. In een gevangenis in Filippi werd de cel van Paulus en Silas geopend en hun ketenen verbroken door een aardbeving (Hand. 16:26)³⁰. Paulus ging verder om vervolgens te dienen in Tessalonica (zie opmerking 3 bij Hand. 17:1)³¹, Berea (zie opmerking 1 bij Hand. 17:10)³², Athene (zie opmerking 1 bij Hand. 17:15)³³, Korinte (zie opmerking 1 bij Hand. 18:1) en Efeze (zie opmerking 3 bij Hand. 18:19), voordat hij naar Jeruzalem ging en vandaar uiteindelijk terug naar Antiochië (zie opmerking 3 bij Hand. 11:19)³⁴.

Op zijn tweede zendingsreis deed Paulus al de plaatsen weer aan die hij op zijn eerste reis had bezocht (zie opmerking 2 bij Hand. 14:26)³⁵ en hij maakte tenminste nog 3200 km meer omdat hij door Macedonië (zie opmerking 1 bij Hand. 16:9) en Griekenland naar Jeruzalem reisde (zie opmerking 1 bij Joh. 5:1)³⁶ en terug naar Antiochië (zie nogmaals opmerking 3 bij Hand. 11:19). Dit bracht de totale afstand die Paulus op deze reis aflegde op meer dan 5000 km.

Paulus maakte deze tweede zendingsreis van ongeveer 51 tot 53 AD. Dit kan worden afgeleid uit het feit dat de wereldlijke geschiedenis het bevel van keizer Claudius voor de Joden om Rome te verlaten op 52 AD heeft gesteld (zie opmerking 1 bij Hand. 18:1). In Handelingen 18:2 staat dat Aquila en Priscilla net uit Rome waren gekomen vanwege dit bevel en ongeveer dezelfde tijd dat Paulus in Korinte aankwam. Hoewel de Schrift geen bijzonderheden geeft hoe lang het duurde voordat Paulus Korinte bereikte, kan worden aangenomen dat hij bijna een jaar nodig had om de ongeveer 1650 km naar Korinte af te leggen en onderweg het evangelie te prediken.

Volgens de geschiedenis was Gallio (zie opmerking 10 bij Hand. 18:12) van 51-53 AD de landvoogd van Achaje (zie opmerking 11 bij Hand. 18:12), wat het

tijdstip bevestigt waarop Paulus in Korinte geweest moest zijn (Hand. 18:12). We weten dat Paulus tenminste 18 maanden in Korinte verbleef (Hand. 18:11, 18) en zich daarna naar Jeruzalem spoedde (Hand. 18:21).

23 En toen hij daar een tijd lang geweest was, ging hij weer weg en doorreisde achtereenvolgens het land van Galatië en Frygië om al de discipelen te versterken.

Opmerking 2 bij Handelingen 18:23: Dit is het begin van de derde zendingsreis van Paulus. Deze reis duurde ongeveer vier jaar, van ongeveer 54 tot 58 AD. Drie jaar daarvan bracht hij door in Efeze (Hand. 20:31)³⁷.

24 En een zekere Jood, genaamd Apollos, geboortig uit Alexandrië, een geleerd man, doorkneed in de Schriften, kwam te Efeze.

Opmerking 1 bij Handelingen 18:24: Apollos was een Jood die in Alexandria in Egypte was geboren (zie opmerking 4 bij Hand. 6:9)³⁸. Er wordt speciaal genoemd dat Apollos welbespraakt was en doorkneed in de Schriften. Dit moet erg indrukwekkend zijn geweest.

Apollos kende alleen de doop van Johannes de Doper (zie opmerking 2 bij Hand. 19:3)³⁹. Dit zou impliceren dat hij de openbaring van de Messias van Johannes de Doper had ontvangen, maar op de een of andere manier de bediening van Jezus Zelf had gemist, of als hij bekend was gemaakt met de bediening van Jezus, hij Jeruzalem had verlaten voordat op de Pinksterdag de gemeente werd gesticht. Het is mogelijk, omdat hij van Alexandrië was, dat Apollos op één van de Joodse feesten in Jeruzalem was geweest toen hij de boodschap hoorde en geloofde, maar dat hij daarna terug naar huis ging en daardoor het volledige evangelie had gemist.

Desondanks is het duidelijk dat Apollos predikte dat Jezus de Christus was. Wat hij had gemist was dat hij niet op de hoogte was van de bediening van de Heilige Geest. Dit kan worden opgemaakt uit de ontmoeting die Paulus op zijn derde zendingsreis naar Efeze (Hand. 19:1-7) met de discipelen had. Deze twaalf mannen geloofde in Jezus, maar ze hadden nog nooit van de Heilige Geest gehoord. Toen Paulus hen vroeg in wie ze gedoopt waren, antwoordden ze: "In de doop van Johannes." (Hand. 19:3). Dit geeft zonder twijfel aan dat ze bekeerd waren door Apollos toen hij in Efeze bediende, voordat Aquila en Priscilla hem onderrichtten.

Daarom kan worden aangenomen dat een deel van het onderricht dat Aquila en Priscilla aan Apollos gaven over de doop in de Heilige Geest ging (zie opmerking 6 bij Hand. 2:4)⁴⁰. Het is ook mogelijk dat Aquila en Priscilla Apollos vertelden over de openbaring van Paulus over genade (vers 27). Het eert Apollos dat zo'n machtige man als hij bereid was zichzelf te vernederen en onderricht te ontvangen (Spr. 9:9)⁴¹.

Toen Apollos besloot naar Achaje te gaan (zie opmerking 11 bij Hand. 18:12) zonden de discipelen te Efeze een brief naar de broeders daar om er bij ze op aan te dringen om Apollos en zijn bediening te ontvangen (vers 27). Apollos

werd krachtig gebruikt om het evangelie te prediken (vers 28), zelfs in die mate dat veel Korintiërs een sekte vormden rondom zijn onderwijs (1 Kor. 3: 4)⁴².

Ondanks het feit dat sommige Korintiërs het onderwijs van Apollos gebruikten om een splitsing in de gemeente te veroorzaken en Paulus in diskrediet te brengen, is er geen aanwijzing dat Paulus en Apollos ooit problemen met elkaar of met hun onderwijs hadden. Integendeel, Paulus drong er bij Apollos op aan om naar Korinte terug te gaan om de broeders te onderrichten (1 Kor. 16: 12)⁴³ en hij droeg Titus op om Apollos te helpen met alles wat hij nodig had voor zijn reis (Titus 3: 13)⁴⁴.

25 Deze was ingelicht omtrent de weg des Heren en, vurig van geest, sprak en leerde hij nauwkeurig hetgeen op Jezus betrekking had, ofschoon hij alleen wist van de doop van Johannes.

26 En deze begon vrijmoedig op te treden in de synagoge. En toen Priscilla en Aquila hem hoorden, namen zij hem tot zich en legden hem de weg Gods nauwkeuriger uit.

27 En toen hij naar Achaje wilde oversteken, moedigden de broeders hem daartoe aan en schreven aan de discipelen, dat zij hem vriendelijk moesten ontvangen. Deze, daar aangekomen, was door (Gods) genade van veel nut voor hen, die geloofden.

28 Want onvermoeid bestreed hij de Joden in het openbaar en bewees uit de Schriften, dat Jezus de Christus is.

Eindnoten Handelingen 18:

(Om in Word terug te gaan: zet de cursor in de eindnoot, klik rechts, kies "Ga naar eindnoot")

¹ Ri. 2:13 Wanneer zij de HERE verlieten en de Baäl en de Astartes dienden.

² 1 Kor. 5:9 Ik schreef u reeds in mijn brief, dat gij niet moest omgaan met hoereerders;

³ *Hand. 15:23 En men schreef door hun bemiddeling: De apostelen en oudsten groeten als broeders de broeders uit de heidenen in Antiochië, Syrië en Cilicië.*

Opmerking 1 bij Handelingen 15:23: Syrië is gebruikt als aanduiding voor het gehele gebied Palestina, evenals het Babylonische of Assyrische keizerrijk, waarbij Syrië gewoon een afkorting is van Assyrië. Dit vers gaat over de heidenen die in Antiochië woonden (zie opmerking 3 bij Handelingen 11:19) en het gebied waar Paulus en Barnabas net waren geweest tijdens hun eerste zendingsreis (nl. Ikonium, Lystra, Derbe, enz.). Dus dit plaatst het Syrië en Cilicië, die hier genoemd worden, als de gebieden van Antiochië tot en met Galatië.

⁴ Hand. 20:2-3 En nadat hij die streken doorreisde en hen uitvoerig toegesproken had, kwam hij in Griekenland. En toen hij daar drie maanden vertoefd had en de Joden een aanslag tegen hem smeedden, terwijl hij op het punt stond om over zee naar Syrië te gaan, kwam hij tot het besluit door Macedonië terug te keren.

⁵ 1 Kor. 16:19 U groeten de gemeenten van Asia. Vele groeten in de Here van Aquila en Prisca en van de gemeente bij hen aan huis.

⁶ Rom. 16:3-4 Groet Prisca en Aquila, mijn medewerkers in Christus Jezus, mensen, die voor mijn leven hun hals gewaagd hebben. Niet ik alleen ben hun dankbaar, maar ook al de heidengemeenten.

⁷ 2 Tim. 4:19 Groet Prisca en Aquila en het huis van Onesiforus.

⁸ *Hand. 16:7 bij Mysië gekomen, poogden zij naar Bitynië te reizen, maar de Geest van Jezus liet het hun niet toe;*

Opmerking 5 bij Handelingen 16:7: Bitynië was een land in het noordwesten van Klein-Azië, direct ten oosten van Mysië. Het werd in het noorden begrensd door de Zwarte Zee.

⁹ Hand. 17:15 En Paulus' geleiders brachten hem te Athene en vertrokken met de opdracht aan Silas en Timoteüs om zo spoedig mogelijk bij hem te komen.

¹⁰ 1 Tess. 3:1-2 Daarom hebben wij, – want wij konden het niet langer uithouden, – besloten alleen te Athene achter te blijven, en wij hebben Timoteüs, onze broeder, en een medewerker Gods in het evangelie van Christus, gezonden om u te versterken en u te vermanen inzake uw geloof.

¹¹ Rom. 1:16 Want ik schaam mij het evangelie niet; want het is een kracht Gods tot behoud voor een ieder die gelooft, eerst voor de Jood, maar ook voor de Griek.

¹² Kol. 4:11 en Jezus genaamd Justus, de enigen uit de besnedenen, die mijn medewerkers zijn voor het Koninkrijk Gods, en die mij dan ook tot troost zijn geweest.

¹³ *Matt. 9:18 Terwijl Hij dit tot hen sprak, zie, een overste (der synagoge) kwam tot Hem en viel voor Hem neder, en zeide: Mijn dochter is zo juist gestorven, maar kom en leg uw hand op haar en zij zal leven.*

Opmerking 1 bij Matt. 9:18: Uit Marcus 5:22 en Lucas 8:41 blijkt duidelijk dat "een overste" zoals die hier wordt genoemd een overste van de synagoge was (in de NBG tussen haakjes gezet, wat betekent dat deze woorden in sommige manuscripten niet voorkomen). Deze oversten hadden verschillende taken, zoals (1) het voorzitten van bijeenkomsten; (2) het aanstellen of het toestaan van leden van de synagoge of van gekwalificeerde bezoekers om te bidden, de Schrift te lezen, mensen te bemoedigen (Hand. 13:14-15); en (3) ervoor zorgen dat bij de bijeenkomsten de juiste procedures en wetten werden toegepast (Luc. 13:14). Sommige synagogen konden meerdere oversten hebben (Marc. 5:22; Hand. 13:15) waarbij er dan één het hoofd was (Hand. 18:8).

Verschillende oversten (niet noodzakelijkerwijs de oversten van de synagoge) geloofden in Jezus, waaronder Nicodemus (vgl. Joh. 3:1; 7:50-51 met Joh. 19:39), Jaïrus (Matt. 9:18; Marc. 5:23; Luc. 8:41) en Crispus (Hand. 18:8), maar niet alle oversten die in Jezus geloofden beleden Hem (Joh. 12:42-43) uit angst voor hun positie in de synagoge.

¹⁴ 1 Kor. 1:14 Ik ben dankbaar, dat ik niemand uwer gedoopt heb dan Crispus en Gajus.

¹⁵ 1 Kor. 1:1 Paulus, een geroepen apostel van Christus Jezus door de wil van God, en Sostenes, de broeder,

¹⁶ *Joh. 13:5 Daarna deed Hij water in het bekken en begon de voeten der discipelen te wassen, en af te drogen met de doek, waarmede Hij omgord was.*

Opmerking 4 bij Joh. 13:5: Meteen na het wassen van de voeten, onthulde Jezus dat Judas Hem zou verraden (Joh. 13:21-26) en Judas verliet hen (Joh. 13:30). Het is daarom zeker dat Judas aanwezig was toen Jezus de voeten van de discipelen wuste.

Het is duidelijk uit de profetieën die Jezus al had gegeven (zie opmerking 1 bij Matt. 17:22) en het verslag van Johannes (vers 11) dat Hij wist van het verraad. Bovendien laten zijn volgende verklaringen (Joh. 13:21-30) er geen twijfel over bestaan dat Hij al wist welke discipel Hem zou verraden, en toch lezen we niet dat Jezus niet eerder Judas als de verrader bekendmaakte dan dat Hij de voeten van Judas had gewassen. Dit onderstreept het feit dat het verraad van Judas niet veroorzaakt werd door enige verwaarlozing of slechte behandeling van Jezus. Jezus behandelde hem net zo als de andere discipelen, zelfs hoewel Hij wist wat in zijn hart was. Dit laat ook zien dat de voorkennis van God niet Zijn goedheid jegens iedereen belet. Hij laat de zon opgaan over bozen en goeden en laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen (Matt. 5:45), zodat niemand zich kan verontschuldigen (Rom. 1:20) als ze bij het laatste oordeel voor God staan (zie opmerking 4 bij Marc. 3:29).

¹⁷ *Hand. 17:18 En ook enige van de Epikureïsche en Stoïcijnse wijsgeren twistten met hem en sommigen zeiden: Wat zou die betweter willen beweren? Maar anderen: Hij schijnt een verkondiger van vreemde goden te zijn; want hij bracht het evangelie van Jezus en van de opstanding.*

Opmerking 4 bij Handelingen 17:18: De naam Stoïcijn komt van het Griekse woord "stoa" dat poort betekent. Deze sekte was zo genoemd omdat de stichter ervan, Zeno, ongeveer achtenvijftig jaar (308-250 v.C.) op de markt in Athene onder een poort onderwees. De Stoïcijnse filosoof Seneca was de onderwijzer van Nero, en Marcus Aurelius, een Romeinse keizer, was een toegewijde Stoïcijn.

Stoïcijnen geloofden dat een werkelijk wijs man zijn emoties onder controle hield, zodat ze hem nooit positief of negatief zouden beïnvloeden. Ze bereikten dit door te geloven dat het voorbeschikt was wat er ook gebeurde en dat dit daarom hun levenslot was. Ze onderwezen een zeer sober leven en verwierpen alle luxe voor wat betreft eten en kleding. Hun filosofie was daarom het tegenovergestelde van dat van de Epikureïsten, hoewel beide sekten niet geloofden in de opstanding van het lichaam. De Stoïcijnen en de Epikureïsten vertegenwoordigden samen het gehele spectrum van de wijsheid van de mens in die tijd.

¹⁸ *Hand. 16:9 En Paulus kreeg in de nacht een gezicht; er stond een Macedonisch man, die hem toeriep: Steek over naar Macedonië en help ons.*

Opmerking 1 bij Handelingen 16:9: Macedonië was het land dat net ten noorden van Achaje lag (zie opmerking 11 bij Hand. 18:12). Het besloeg het noordelijke gedeelte van wat we tegenwoordig als Griekenland kennen.

De voornaamste steden in Macedonië waren Neapolis (zie opmerking 5 bij Hand. 16:11), Filippi (zie opmerking 6 bij Handelingen 16:12), Amfipolis (zie opmerking 1 bij Hand. 17:1), Apollonia (zie opmerking 2 bij Hand. 17:1), Tessalonica (zie opmerking 3 bij Hand. 17:1) en Berea (zie opmerking 1 bij Hand. 17:10). Het land Macedonië werd voor het eerst belangrijk in 359 v.C., toen Filippus van Macedonië zijn land begon uit te breiden door omringende gebieden te veroveren. Zijn zoon, Alexander de Grote (336-323 v.C.) bracht Macedonië, of Griekenland, tot een wereldmacht, zoals in Daniël 8:5, 8, 21-23 was voorspeld. Paulus bracht het Evangelie naar Macedonië op zijn tweede zendingsreis (Hand. 15:40-19:22) en trok tenminste twee keer door dit gebied op zijn derde zendingsreis (Hand. 20:1, 3). De reisgenoten van Paulus, Gajus, Aristarchus, Sopater en Secundus, waren Macedoniërs (Hand. 19:29; 20:4).

¹⁹ *Hand. 5:17 Maar de hogepriester stond op en allen, die met hem waren – de zogenaamde partij van de Sadduceeën – en zij werden vervuld met naijver,*

Opmerking 1 bij Handelingen 5:17: Het Griekse woord dat hier met "naijver" wordt vertaald, is "zelos". Dit woord wordt 18 keer in het Nieuwe Testament gebruikt en wordt vertaald als naijver (6 keer), naijverig (1 keer), ijver (5 keer), ijveren (1 keer), nijd (3 keer), afgunst (1 keer) en moeite (1 keer). Dit is een ander woord dan het Griekse woord dat in het Nieuwe Testament ook met "naijver" wordt vertaald waar het betekent dat het "verdriet veroorzaakt, niet omdat iemand anders het heeft, maar omdat men het zelf niet heeft en probeert zo'n gebrek in zichzelf aan te vullen". Deze naijver van de Sadduceeën had daarom zijn basis in afgunst of jaloezie.

In Spreuken 13:10 staat: "Door overmoed onstaat slechts twist". Zelfgerichtheid is altijd de wortel van iedere twist en vervolging. Deze Sadduceeën waren jaloers op de aanhang die de apostelen kregen. Zij wilden die erkenning en de roem omdat ze de geestelijke leiders van Israël waren, en die positie werd bedreigd. Ze konden niet wedijveren met de geestelijke kracht van de apostelen en daarom namen ze hun toevlucht tot

fysiek machtsvertoon.

Als je er op deze manier naar kijkt is vervolging eigenlijk een compliment van onze vervolgers. We zouden ons moeten verheugen dat wij het waard zijn om ter wille van Zijn naam smadelijk behandeld te worden (Hand. 5:41).

Hand. 5:28 Wij hebben u nadrukkelijk verboden in deze naam te leren; en zie, gij hebt Jeruzalem vervuld met uw leer en gij wilt het bloed van deze mens op ons doen neerkomen.

Opmerking 6 bij Handelingen 5:28: Zonder het te weten gaven deze overpriesters de apostelen eigenlijk een enorm compliment. Het was een grote prestatie om Jeruzalem met het evangelie van de Heer Jezus Christus te vervullen. Ze hadden het echter verkeerd in hun verklaring dat het motief van de apostelen was om hen vanwege het bloed van Jezus in de ogen van de mensen schuldig te maken. De apostelen vertelden alleen maar de waarheid, zodat de mensen tot geloof konden komen. Ze waren niet tegen de religieuze leiders.

De schuldige partij denkt altijd dat iedereen erop uit is om hun zonde te ontmaskeren en schiet in de verdediging. Als je een steen in een troep honden gooit, dan is de hond die het hardste blaft de hond die geraakt is. Op dezelfde manier zijn degenen die het luidste klagen over de verkondiging van Jezus degenen die door de boodschap worden veroordeeld. Hun heftige tegenstand is eigenlijk een teken dat de boodschap is overgekomen.

²⁰ *Hand. 15:23 En men schreef door hun bemiddeling: De apostelen en oudsten groeten als broeders de broeders uit de heidenen in Antiochië, Syrië en Cilicië.*

Opmerking 1 bij Handelingen 15:23: Syrië is gebruikt als aanduiding voor het gehele gebied Palestina, evenals het Babylonische of Assyrische keizerrijk, waarbij Syrië gewoon een afkorting is van Assyrië. Dit vers gaat over de heidenen die in Antiochië woonden (zie opmerking 3 bij Handelingen 11:19) en het gebied waar Paulus en Barnabas net waren geweest tijdens hun eerste zendingsreis (nl. Ikonium, Lystra, Derbe, enz.). Dus dit plaatst het Syrië en Cilicië, die hier genoemd worden, als de gebieden van Antiochië tot en met Galatië.

²¹ Rom. 16:1 Ik beveel Febe, onze zuster, [tevens] dienaress der gemeente te Kenchreeën, bij u aan.

²² Num. 6:5 Al de tijd van zijn nazireeërgelofte zal geen scheermes over zijn hoofd komen; totdat de tijd, voor welke hij zich aan de HERE gewijd heeft, ten einde is, zal hij heilig zijn, hij zal zijn hoofdhaar lang laten groeien.

Num. 6:9 Sterft echter geheel onverwacht iemand in zijn omgeving, zodat hij het hoofdhaar van zijn nazireeërschap verontreinigt, dan zal hij zijn hoofdhaar afscheren op de dag van zijn reiniging, op de zevende dag zal hij het afscheren.

²³ Hand. 1:10 En dit ging twee jaar lang zo voort, zodat allen, die in Asia woonden, het woord des Heren hoorden, Joden zowel als Grieken.

²⁴ *Hand. 19:24 Want iemand, genaamd Demetrius, een zilversmid, die zilveren Artemistempels vervaardigde, verschaftte aan de mannen van het vak niet weinig inkomsten.*

Opmerking 1 bij Handelingen 19:24: De naam Demetrius betekent "behorend tot Demeter of Ceres, de god van landbouw en het landelijke leven". Demetrius was een zilversmid die kleine zilveren beelden maakte van de tempel van Artemis of van de godin zelf. Vanwege de prediking van Paulus bekeerden velen zich van de afgoderij tot de aanbedding van de ware God en Demetrius en zijn vakgenoten voelden de gevolgen daarvan in hun portemonnee.

Daarom riep Demetrius alle werklieden in dit vak bijeen. Hoewel hun werkelijke zorg geld was (1 Tim. 6:10), maakten ze het tot een religieuze kwestie en wekten ze een oproep op. Dit bespoedigde waarschijnlijk het vertrek van Paulus uit Efeze (Hand. 20:1).

Het is erg onwaarschijnlijk dat deze Demetrius dezelfde man is als degene waarover in 3 Joh. 12 wordt gesproken.

²⁵ Hand. 19:23-27 En omstreeks dat tijdstip ontstond er geen geringe opschudding inzake de weg. Want iemand, genaamd Demetrius, een zilversmid, die zilveren Artemistempels vervaardigde, verschaftte aan de mannen van het vak niet weinig inkomsten. Hij riep dezen bijeen, met de werklieden in dit vak, en zeide: Mannen, gij weet, dat wij aan dit werk onze welvaart danken, en gij ziet en hoort, dat deze Paulus een talrijke schare, niet alleen van Efeze, maar ook van bijna geheel Asia, overgehaald en afkerig gemaakt heeft door te zeggen, dat goden, die met handen worden gemaakt, geen goden zijn; en wij lopen niet alleen gevaar, dat deze tak van arbeid niet meer in tel zal zijn, maar ook, dat het heiligdom van de grote godin Artemis van geen betekenis meer geacht zal worden, en dat zij ook van haar luister beroofd zal worden, zij, die door geheel Asia en de ganse wereld als godin wordt vereerd.

²⁶ Hand. 20:1 Nadat nu de opschudding was bedaard, riep Paulus de discipelen tot zich en sprak hen bemoedigend toe. Daarop nam hij afscheid en begaf zich op reis naar Macedonië.

²⁷ Hand. 20:17 Maar hij zond iemand van Milete naar Efeze en ontbood de oudsten der gemeente.

²⁸ Hand. 16:9-12 En Paulus kreeg in de nacht een gezicht; er stond een Macedonisch man, die hem toeriep: Steek over naar Macedonië en help ons. Toen hij het gezicht gezien had, zochten wij dadelijk gelegenheid om naar Macedonië te vertrekken, daar wij eruit opmaakten, dat God ons had geroepen om hun het evangelie te verkondigen. En van Troas afgevaren, koersten wij recht op Samotrake aan en de volgende dag naar Neapolis; en vandaar naar Filippi, dat de eerste stad is van dit deel van Macedonië, een (Romeinse) kolonie. En wij vertoefden enkele dagen in die stad.

²⁹ Hand. 16:14-15 En een zekere vrouw, met name Lydia, een purperverkoopster uit de stad Tyatira, die God vereerde, hoorde toe, en de Here opende haar hart, zodat zij aandacht schonk aan hetgeen door Paulus gezegd werd. En toen zij gedoopt was en haar huis, nodigde zij ons, zeggende: Indien gij van oordeel zijt, dat ik de Here getrouw ben, neemt dan uw intrek in mijn huis. En zij drong ons ertoe. Hand. 16:33-34 En in datzelfde uur van de nacht nam hij hen mede om hun striemen af te wassen, en hij liet zichzelf en al de zijnen terstond dopen; en hij bracht hen naar boven in zijn huis en richtte een tafel aan, en hij verheugde zich, dat hij met zijn gehele huis tot het geloof in God gekomen was.

³⁰ Hand. 16:26 Doch plotseling kwam er een zware aardbeving, zodat de grondvesten der gevangenis schudden; en terstond gingen alle deuren open en de boeien van allen raakten los.

³¹ *Hand. 17:1 En hun weg nemende over Amfipolis en Apollonia, kwamen zij te Tessalonica, waar een synagoge der Joden was.*

Opmerking 3 bij Handelingen 17:1: Tessalonica was een belangrijke stad in het westelijk deel van Macedonië (zie opmerking 1 bij Hand. 16:9). Het was een oude stad die oorspronkelijk Therma heette, wat "hete bron" betekent. Cassander, een opvolger van Alexander de Grote (zie opmerking 6 bij Hand. 16:12) vernoemde de stad naar zijn vrouw, Tessalonica. Het was zowel een belangrijk militair als commercieel centrum aan de kust van de Egeïsche Zee.

Paulus en Silas werden in Tessalonica vervolgd door ongelovige Joden en werden gedwongen om, nadat ze er nog maar drie weken waren geweest, de stad te ontvluchten (vers 2), maar niet nadat ze een gemeente hadden gesticht waar Paulus later twee brieven aan schreef (1 en 2 Tessalonicenzen). Twee medewerkers van Paulus, Aristarchus en Secundus, kwamen van Tessalonica (Hand. 20:4; 27:2).

Tessalonica bestaat nog steeds in het huidige Griekenland en wordt Thessaloniki of Saloniki genoemd. Tegenwoordig heeft het 100.000 inwoners. In de Schrift wordt Tessalonica zesmaal vermeld.

³² *10 Maar de broeders zonden terstond in de nacht Paulus en Silas naar Berea, die, daar aangekomen, naar de synagoge der Joden gingen;*

Opmerking 1 bij Handelingen 17:10: Berea was een stad in het zuidwestelijke deel van Macedonië (zie opmerking 1 bij Hand. 16:9), ongeveer 80 km ten westen van Tessalonica en 40 km landinwaarts van de Egeïsche Zee. Paulus predikte hier op zijn tweede zendingsreis en hij trok tweemaal door Berea op zijn derde zendingsreis (Hand. 20:1-4). De stad bestaat tegenwoordig nog steeds en wordt Veria of Boroia genoemd.

In vers 11 wordt speciaal genoemd dat de Bereanen zich gunstig onderscheidden van hun landgenoten in Tessalonica, omdat zij de Schriften onderzochten om na te gaan of het waar was wat Paulus en Silas predikten. Het resultaat was dat velen in de Heer Jezus Christus geloofden. In Handelingen 20:4 lezen we dat een medewerker van Paulus, Sopater, uit Berea kwam.

³³ *15 En Paulus' geleiders brachten hem te Athene en vertrokken met de opdracht aan Silas en Timoteüs om zo spoedig mogelijk bij hem te komen.*

Opmerking 1 bij Handelingen 17:15: Athene was een oude stad die naar de beschermgodin van die stad, Athena, was vernoemd. De stad lag rondom de heuvel die Acropolis wordt genoemd (wat top of hoogste punt van de stad betekent), die 156 meter hoog is. De stad lag ongeveer 8 km van de Egeïsche Zee en was met lange muren verbonden aan de havenstad Piraeus.

De Atheners, geallieerd met Sparta, bereikten het hoogtepunt van hun militaire macht met opeenvolgende overwinningen in 490 v.C. op de Perzische koning Darius en in 480 v.C. op zijn zoon Xerxes. Sparta veroverde Athene echter in 404 v.C., waarmee de overheersing van de Atheense staat ophield. Daarna werd Athene veroverd door Filippus II en de zoon van Filippus, Alexander de Grote, breidde het Griekse rijk, waar Athene deel van uitmaakte, uit, helemaal tot India en in het zuiden tot Egypte. In 86 v.C. nam de Romeinse

generaal Sulla Athene in bezit.

Veel groter nog dan de politieke invloed van Athene was de culturele invloed. In weerwil van de politieke meevallers bleef Athene het culturele centrum van de voor-Christelijke wereld. De bezettende Romeinen stuurden hun veelbelovende studenten naar Athene om daar te studeren en smolten daarmee de Griekse en Romeinse cultuur samen. De Griekse taal heeft veel woorden toegevoegd aan iedere belangrijke taal ter wereld. Bekende namen in de Griekse literatuur en filosofie tijdens de gouden eeuw van Pericles, de heerser van Athene, zijn Homerus, Socrates, Plato, Aristoteles en Hippocrates die de vader der medicijnen wordt genoemd.

Dit is het Athene dat Paulus bezocht. De grootsheid van Athene was zichtbaar in de tempels die op de Acropolis waren gebouwd, zoals de tempel van Athena, het Partenon. Toch was Paulus bedroefd toen hij zag dat de stad geheel aan afgoderij was gewijd (vers 16). Ongetwijfeld verwees hij in zijn verklaringen aan de Korintiërs, zoals in 1 Kor. 1:18-25 staat, ook naar de mensen van Athene, want Korinte lag niet zo ver van Athene vandaan.

Historici uit de tweede eeuw na Christus, zoals Pausanias en Philostratus, hebben het bestaan van het altaar aan de onbekende God (vers 23) bevestigd. Ze gaven aan dat dit altaar langs de weg van de havenstad Piraeus naar de stad Athene lag, en ook op andere plaatsen in de stad werd aangetroffen. Pausanias vervolgt met te zeggen dat de Atheners alle anderen overtroffen in de aandacht die zij aan de goden gaven.

Athene bestaat tegenwoordig nog steeds als de hoofdstad van het moderne Griekenland en heeft een inwonertal van ongeveer 2,5 miljoen mensen.

³⁴ *19 Zij dan, die verstrooid werden door de verdrukking, welke in verband met Stefanus plaats vond, trokken verder tot Fenicië, Cyprus en Antiochië toe, zonder tot iemand het woord te spreken dan alleen tot de Joden.*

Opmerking 3 bij Handelingen 11:19: Antiochië was een belangrijke plaats in Syrië. Het was na Rome en Alexandrië de op twee na grootste stad in het Romeinse rijk. Nicolaüs, één van de zeven diakenen (Hand. 6:5) kwam uit Antiochië. De gelovigen die vanwege de vervolging naar Antiochië waren getrokken predikten het evangelie aan de heidenen daar en een groot aantal heidenen werd bekeerd.

Barnabas werd vanuit de gemeente in Jeruzalem uitgezonden om de berichten te onderzoeken dat heidenen tot het geloof in Jezus waren bekeerd en hij reisde helemaal naar Antiochië. Nadat hij naar Tarsus was gegaan om Paulus te zoeken, bleven Barnabas en Paulus een groot aantal jaren in Antiochië (Hand. 11:26; 12:25; 13:1; 14:26-28; 15:35) en ze vertrokken voor hun eerste twee zendingsreizen vanuit Antiochië. In Antiochië werden de discipelen voor het eerst Christenen genoemd. Toen Petrus Antiochië bezocht berispte Paulus hem openlijk tegenover de gemeente voor diens schijnheiligheid (Gal. 2:11-14).

³⁵ *Hand. 14:26 en vandaar voeren zij naar Antiochië, waar zij aan de genade Gods waren opgedragen voor het werk, dat zij volbracht hadden.*

Opmerking 2 bij Handelingen 14:26: Tijdens deze reis hadden ze meer dan 1800 kilometer afgelegd (800 over zee en 1000 over land) en ze waren één tot drie jaar onderweg geweest. Van deze reis is er slechts één verslag dat iemand werd bekeerd, Sergius Paulus, een Romeinse landvoogd (Hand. 13:12), hoewel het duidelijk is dat velen tot geloof in de Here Jezus kwamen (Hand. 13:43, 48-49; 14:4, 21-23).

Er worden vier gevallen genoemd waar Paulus en Barnabas in de Joodse synagogen baden (Hand. 13:5, 13:44; 14:1 – zie opmerking 2 bij Handelingen 13:14).

Er is één verslag van een wonderbaarlijke genezing (Hand. 14:8-10) waarbij wordt vermeld dat er tekenen en wonderen werden gedaan (Hand. 14:3). Er was één wonderbaarlijke gebeurtenis waarbij God een oordeel velde, wat de bekering van Sergius Paulus tot resultaat had (Hand. 13:10-12).

Paulus en Barnabas verduurden vervolgingen in Antiochië in Pisida (Hand. 13:45, 50), Ikonium (Hand. 14:1) en in de steden Lystra en Derbe (Hand. 14:19-20). Ze stichtten kerken in de plaatsen waar ze hadden bediend en stelden daar ook oudsten aan (Hand. 14:23). Paulus berispte later de gemeentes van Galatië (Ikonium, Lystra en Derbe) omdat ze van genade teruggevallen waren onder de wet (Gal. 3:1-3; 5:1-5). Vanuit het oogpunt van de historie is het belangrijkste wat op deze reis gebeurde zonder meer dat dit de eerste keer is dat het evangelie werd gepredikt aan de heidenen als geheel (zie opmerking 3 bij vers 27).

³⁶ *Joh. 5:1 Daarna was er een feest der Joden en Jezus ging op naar Jeruzalem.*

Opmerking 1 bij Joh. 5:1: De stad Jeruzalem ligt 25 km ten westen van de Dode Zee en de rivier de Jordaan en 50 km ten oosten van de Middellandse Zee. Het is op vier heuvels gebouwd: Sion, Moria, Acra en Bezetha, en wordt in het oosten, westen en zuiden door diepe valleien omgeven.

Hoewel de naam "Jeruzalem" "stad van vrede" betekent, zijn er sinds de tijd van Jozua tot op vandaag tenminste 28 belegeringen geweest waarbij honderdduizenden hun leven verloren. Eén bron meldt dat 600.000 Joden werden gedood toen de Romeinen onder Titus in 70 AD Jeruzalem verwoestten.

Het is geen verrassing dat satan sommige van zijn kwaadaardigste aanvallen ontketende op een stad die (1) de hoofdstad was van het enige koninkrijk dat God ooit bij de mensen oprichtte; (2) de plaats waar de tempel van God stond, waar God vaak met de mensen sprak en hun offers aanvaardde; (3) de stad was van Gods

profeten en koningen van het geslacht van David; (4) de plaats was van de dood, opstanding en hemelvaart van Christus; en (5) de plaats was waar de Christelijke gemeente geboren werd op de dag van Pinksteren. Door de hele Schrift heen worden er veel andere namen gebruikt om Jeruzalem aan te duiden. De meeste daarvan verwijzen naar een band met of de nabijheid van God. De meest gebruikte naam is Sion, die meer dan honderd keer in het Oude Testament en acht keer in het Nieuwe Testament voorkomt. De stad wordt vaak de stad van David genoemd, maar veruit het grootste aantal titels identificeert Jeruzalem als de stad van God. Benamingen van Jeruzalem zijn de stad van God (Ps. 46:4; 48:1, 8; 87:3; Heb. 12:22; Openb. 3:12), stad van de Heer (Jes. 60:14), de berg van de Heer (Jes. 2:3; 30:29), de stad der rechtvaardigheid (Jes. 1:26), Vuurhaard (Jes. 29:1), getrouwe veste (Jes. 1:26), de berg van de Heer der heerscharen (Zach. 8:3), de heilige berg (Ps. 48:1; Jes. 11:9; 27:13; 66:20; Dan. 11:45; Zach. 8:3), de plaats van mijn heiligdom (Jes. 60:13), Sion van de Heilige van Israël (Jes. 60:14, de heilige stad (Neh. 11:1,18; Jes. 48:2; 52:1; Matt. 4:5; 27:53; Openb. 11:2), en "Mijn welgevallen" (Jes. 62:4). Verder onderzoek naar de namen van Jeruzalem zou nog veel meer verwijzingen aan deze lijst toevoegen, maar deze lijst geeft al aan hoe hecht de band is tussen het hart van God en Jeruzalem.

God Zelf verwijst naar Jeruzalem als "mijn stad" (Jes. 45:13) en "mijn heilige berg" (Jes. 11:9; 56:7; 57:13; 65:11,25; 66:20). Hij geeft deze onderscheiding aan geen enkele andere plaats of stad.

Voor de verovering van Kanaän door de Israëlieten onder Jozua, was de stad bekend als Urusalim (een afgekorte vorm van deze naam is Salim of Salem), wat de vroegst bekende naam is en "stad van Salim" of "stad van vrede" betekent. In de tijd dat de Israëlieten Kanaän binnenvielen was de koning van Jeruzalem Adonisedek (Joz. 10:1), wat betekent "heer der gerechtigheid", in wezen dus hetzelfde als "koning der gerechtigheid" wat ook gebruikt werd voor Melchisedek (Heb. 7:1-3) die 500 jaar eerder als Koning van Salem regeerde.

Hoewel de naam "Jeruzalem" niet genoemd wordt in Gen. 14:18-20 waar verhaald wordt dat Melchisedek Abraham zegende, geloven geleerden dat het "Salem" wat in Genesis 14:18 wordt genoemd de afgekorte vorm van "Jeruzalem" of "Urusalim" is en dat daarom de stad voor de tijd van Abraham al bestond. In Genesis 22 vertelt God aan Abraham om naar het land Moria te gaan en "Isaak te offeren als een brandoffer op een der bergen die ik u noemen zal" (vers 2). Deze plaats wordt in Genesis 22:14 "de berg van de Heer" genoemd en er is zeer sterk bewijs dat de berg Moria in Jeruzalem de plaats was waar het gebeurde.

Na de invasie door Israël in het beloofde land, hadden de Judeeërs de taak om de Jebusieten uit Jeruzalem te verdrijven, maar ze lieten na om dit te doen (Joz. 15:63). De Jebusieten waren de afstammelingen van een zoon van Kanaän, de zoon van Cham, die de zoon van Noach was (Gen. 10:16). Het is mogelijk dat de Jebusieten na de vloed zich in het gebied van Jeruzalem vestigden en een rol hebben gespeeld om de stad te bouwen. In ieder geval hadden ze zich er zo genesteld dat de Judeeërs hen niet konden verdrijven. Na de dood van Jozua (Ri. 1:1) vochten de Judeeërs tegen Jeruzalem, namen de stad in bezit (Ri. 1:8) en gingen door om andere bezette gebieden te veroveren. Zoals uit Richteren 1:21 blijkt, slaagden ze daar niet geheel in. De Jebusieten bewoonden nog steeds Jeruzalem met de Benjaminsieten, die niet in staat waren ze te verdrijven. Zelfs voor die tijd werd naar de stad verwezen als Jebus (Joz. 18:16, 28). De naam "Jebus" bleef voortbestaan (Ri. 19:10-11) en de Jebusieten bleven in de stad wonen tot de tijd van David. Het verslag van de uiteindelijke verovering op de Jebusieten is te vinden in 2 Samuel 5:6-9 en in 1 Kronieken 11:4-8. David had al zeven jaar geregeerd in Hebron als koning over alle stammen van Israël (2 Sam. 5:1-5), maar toen Jebus werd veroverd, verhuisde David zijn hoofdkwartier daarnaar toe en noemde het "de stad van David" (2 Sam. 5:9).

Tegen het einde van de regering van David werd hij verleid om een telling te houden (1 Kron. 21:1) wat kwaad was in Gods ogen (vers 7). Eén van de gevolgen daarvan was dat Jeruzalem bijna werd verwoest door een engel (vers 16). David toonde berouw en hem werd opgedragen om een altaar voor de Here op te richten op de dorsvloer van de Jebusiet Ornan (vers 18). Hij kocht het land, bouwde het altaar, bracht daar offers en Jeruzalem was gered (verzen 25-27).

Toen Salomo de taak kreeg om de tempel te bouwen, bouwde hij deze op de berg Moria, op precies dezelfde plaats waar David zijn altaar had gebouwd en geheiligd om de verwoesting van Jeruzalem tegen te houden (2 Kron. 3:1). Gedurende de regering van Salomo bereikte Jeruzalem het toppunt van haar roem, zoals in 2 Kronieken 9:27 staat vermeld. "De koning maakte het zilver in Jeruzalem overvloedig als stenen, en de ceders als moerbeivijgen die in menigte in de Laagte groeien." Jeruzalem bleef de hoofdstad van het verenigde Israël totdat onder Rehoboam, de kleinzoon van David en zoon van Salomo, tien stammen in opstand kwamen en in ongeveer 975 v.C. het koninkrijk werd gesplitst (1 Kon. 12:19-20). Jeruzalem bleef de hoofdstad van Juda tot ongeveer 616 v.C. toen het door Nebukadnezar werd verwoest (2 Kon. 24:11-16; 25:8-12).

In 546 v.C. werd Jeruzalem weer de hoofdstad nadat de 70-jarige ballingschap was geëindigd en dit bleef zo gedurende de Romeinse bezetting en de aardse verschijning van Jezus tot 70 AD toen de stad totaal werd verwoest door de Romeinen onder Titus. Ongeveer 567 jaar later (omstreeks 637) bouwde een Arabische leider, genaamd Omar, op de berg Moria een Moslimtempel die "Rotstempel" werd genoemd, om te herdenken dat Abraham hier Isaak offerde, en deze tempel, hoewel deze verschillende malen is herbouwd, staat tot op de dag van vandaag nog steeds op de berg Moria.

Pas in juni 1967 kwam Jeruzalem wederom geheel onder Joods bestuur. Nu is de stad, net zoals in de tijd van Jezus, de hoofdstad van Israël.

³⁷ Hand. 20:31 Waakt dan en herinnert u, dat ik drie jaren lang nacht en dag niet heb opgehouden ieder afzonderlijk onder tranen terecht te wijzen.

³⁸ Hand. 6:9 *Doch er stonden sommigen op van hen, die waren van de zogenaamde synagoge der Libertijnen, der Cyreneërs en der Alexandrijnen en van de Joden uit Cilicië en Asia en redetwistten met Stefanus,*

Opmerking 4 bij Handelingen 6:9: De stad Alexandrië was in 322 v.C. door Alexander de Grote gesticht en lag in de tijd van de gebeurtenissen in het boek Handelingen (en nog steeds) aan de noordkust van Egypte, net ten westen van de Nijldelta. Alexandrië had tussen de 600.000 en 700.000 inwoners. Een groot gedeelte daarvan was Joods.

³⁹ Hand. 19:3 *En hij zeide tot hen: Waarin zijt gij dan gedoopt? En zij zeiden: In de doop van Johannes.*

Opmerking 2 bij Handelingen 19:3: De doop van Johannes was een waterdooptot bekering om vergeving van zonden te krijgen (zie opmerking 4 bij Matt. 3:11). Johannes predikte dat het Lam van God was gekomen om de zonden der wereld weg te nemen (Joh. 1:29), maar hij paste niet de doop met de Heilige Geest toe. Zowel Johannes de Doper (Matt. 3:11, Marc. 1:8, Luc. 3:16) als Jezus (Joh. 7:39-30) profeteerden echter het tijdperk van de gemeente waarin gelovigen met de Heilige Geest gedoopt zouden worden.

Daarom waren deze discipelen mannen die wedergeboren waren doordat ze het goede nieuws hadden gehoord dat de Messias was gekomen om onze zonden te dragen, maar ze waren nog niet gedoopt met de Heilige Geest. Het verbaasde Paulus dat ze discipelen waren geworden zonder dat ze gehoord hadden over de doop met de Heilige Geest. Dit toont aan dat Paulus het onderwijs over het ontvangen van de doop met de Heilige Geest beschouwde als onderdeel van het evangelie dat hij predikte. Deze discipelen waren hoogstwaarschijnlijk bekeerlingen van Apollos (zie opmerking 1 bij Hand. 18:24) die niet de openbaring van de doop met de Heilige Geest had gekregen (zie opmerking 2 bij Hand. 2:4) totdat Aquila en Priscilla (zie opmerking 2 bij Hand. 18:2) het in Efeze aan hem uitlegden.

⁴⁰ Hand. 2:4 *en zij werden allen vervuld met de heilige Geest en begonnen met andere tongen te spreken, zoals de Geest het hun gaf uit te spreken.*

Opmerking 6 bij Handelingen 2:4: Deze vervulling van de Heilige Geest was een vervolg op hun ervaring van wedergeboorte (zie opmerking 27 bij Joh. 14:17). Later maakte Paulus in Romeinen 10:9 bekend dat iemand met zijn mond moest belijden dat Jezus Heer is en met zijn hart geloven dat God Hem uit de doden heeft opgewekt voordat zij behouden konden zijn.

Deze discipelen hadden dit reeds gedaan. In Johannes 20:28 wordt met name vermeld dat Tomas voor de verrezen Jezus neerknielde en beleed dat Jezus zowel Heer als God was. Ongetwijfeld waren al deze discipelen al behouden en toch hadden ze nog niet de doop in de Heilige Geest ontvangen. Ditzelfde geldt voor de mensen die in Handelingen 8:12-17 en Handelingen 19:2-7 in Jezus geloofden.

Het is daarom mogelijk om behouden te zijn en toch niet de doop in de Heilige Geest te hebben ontvangen, waarover Jezus sprak (Johannes 7:37-39, Handelingen 1:4-5). Omdat de Heilige Geest nu gegeven is en we niet hoeven te wachten op Zijn komst, kunnen we redding en doop in de Heilige Geest in één keer ontvangen, maar dit gaat niet automatisch zo. We moeten net zoals we geloofden voor onze redding vragen en geloven voor de doop in de Heilige Geest (Matteüs 7:7, Lucas 11:13).

⁴¹ Spr. 9:9 geef aan de wijze, en hij zal nog wijzer worden, onderwijs de rechtvaardige, en hij zal aan inzicht winnen.

⁴² 1 Kor. 3:4 Want wanneer de een zegt: Ik ben van Paulus; en de ander: Ik van Apollos; zijt gij dan niet (onveranderde) mensen?

⁴³ 1 Kor. 16:12 En wat broeder Apollos aangaat, hem heb ik herhaaldelijk verzocht met de broeders tot u te gaan, doch hij wenste bepaald niet nu te gaan, maar hij zal gaan, zodra het hem gelegen komt.

⁴⁴ Titus 3:13 Help Zenas, de wetgeleerde, en Apollos met alle ijver voort, opdat hun niets ontbreke.